

Kiss Endre:

Éva, az alma és mi

I.

A bűnbeesés bibliai történetének, mint minden bibliai alaptörténetnek, eleve több változatát jegyezték fel, s ha még az egyes többi világvallás változataira is ki szeretnénk térni, még több lenne a szövegvariáció. A változatok e gazdagsága természetesen nem tenné lehetővé, hogy olyan elmélyülten vitassuk őket, mint amennyire tesszük, ezért, mint ezt most én is teszem, megmaradunk egy középponti változatnál, ahová az egész történetet egységesnek gondoljuk, hogy azután annak értelmezésében elmerülhessünk.

Amikor megpróbáljuk az eleve már kiválasztott középponti szövegváltozatot elemezni, meg kell próbálnunk hozzávetőlegesen felidézni azt a mentalitást, amivel egy régi kor emberei a történetet hallgathatták. Ez természetesen ismét óriási becslés, amelyben saját álláspontunkat közvetlenül semmivel sem tudnánk bizonyítani (hatalmas apparátusokkal közvetetten esetleg valamennyire).

A kiindulópont tehát egy kettős bizonytalanság: egy szöveget választunk és azt ahhoz a mentalitáshoz mérjük, amelynek létét az ószövetségi zsidóság társadalmában feltételezzük. Ennek fényében értelmezésünk egyértelműen a bűn, a kiűzetés, a történelem, azaz a „valóságos” valóság genezise körül fog majd forogni. Ez az összefüggés feltehetően a történeti közösség (és közönség) előtt is nyilvánvalóvá vált, feltehetően bele is nyugodtak, a vérzivataros történelembe, hiszen megtalálták a valójában nem is egyszerű magyarázatot. Istenről el tudták képzelni, hogy az emberrel jót és szépet akart, és ahhoz, hogy minden jó és szép lehessen, tényleg nem célszerű a tudásnak egy így értelmezett fájáról enni, nem kell minden titkot kilesni (amit már József Attila is szépen megfogalmazott). Feltehető, hogy az akkori őszmentalitás bizonyára nem tudta volna megmagyarázni, miért van szükség nőkre, de ösztönösen azért sejtette, hogy itt minden rendben van, hiszen egy nemek nélküli emberiség hamarosan hangya-társadalommá vált volna (de lehet, hogy az Úr erre rögtön nem is gondolt).

II.

A bűnbeesés története a maga többszörösen feltételezett eredeti formájában elsősorban végtelen projekciós felület, egy olyan alapszöveg (egyben alaptörténet), amelybe minden korszak, minden művészet és minden egyes művész, minden moralista, filozófus belevetíti a maga uralkodó képzetét. A „Kiűzetés a Paradicsomból” az egyik leggyakoribb festészeti téma, minden kép minden alakja egy egész regény, amelyekből a nagy történet értelmezése összeáll. Amíg még a történeti életet intenzíven a bibliai alapok aktualizálásával képzelték el, biztosan sokkal gyakrabban gondoltak a bűnbeesésre, mint ma, s mint az *Ember tragédiája* és a hozzá hasonló emberiség-költemények példája mutatja, a történelem borzalmainak magyarázatára irányuló oknyomozó gondolkodás igen gyakran indult útjára azon az úton, amelyen Ádám és Éva (már amikor kiléptek a Paradicsom kapuján).

Végtelen számú eddigi projekciót kellene felidézni, mindenesetre poszt-hisztórikus, posztmodern és post-truth korszakunk meglepően jól tolerálja a bűnbeesés történetét. Voltaképpen igen komplex és több-pólusú történetről van szó, négy fő szereplővel, akik mind alakítják a történet kimenetelét. Úgy is fel lehet fogni a dolgot, hogy a négy szereplő

alapviszonyai *in nuce* megerősítik még ennek a mai emberiségnek a tapasztalatait is. Az Isten nemcsak tökéletlenül dolgozik, de meggondolatlanul is. Tökéletlen a nő megteremtésében, és meggondolatlan is, hiszen a nő megteremtése csak későn jutott eszébe. A Férfi ma is enyhén szólva gondolattalan, nyugodtan él, s ha a Nő valamire nagyon rá akarja venni, megteszi, már csak azért is, hogy továbbra is „paradicsomi” nyugalma legyen tőle. A Nő kíváncsiságában minden információt felvesz, s ekkor csak a Kígyóval tud kommunikálni. Rögtön képbe kerül, rájön arra, hogy a Férfi el akarja titkolni előle az Alma titkát, s hamar a tettek mezejére lép. A Kígyó eleve gyűlöli azt, amit maga előtt lát, s ez a típus is örökéletű. Hamar megtalálja a végső sikerre vezető intrikát. Nehéz lenne azt mondani, hogy poszt-hisztórikus világunknak nehezebb esne azonosulni ezzel a történettel.

III.

A bibliai történetből azonban napjainkra megmarad a bűn is. Az ember veresége az ember győzelméből következik. A magasabb igények nagyobb csalódásokhoz vezetnek. A valóságos emberi természet, az emberi ösztönök korlátozására való képtelenség elvezet a kegyelmi kiválasztás gondolatához. Ez mind teológiai, mind antropológiai szempontból mélyreható és több szempontból is meglepő probléma. A doktrinálisan, mind teológiailag, mind politikailag merevebb és szűkkeblűbb jezsuiták a kegyelemben való részesedés kérdésében például nagyvonalúbbak voltak, mint a haladó janzenisták, nem beszélve a kálvinistákról. A valóságos, az isteni parancsot megtartani nem képes ember nem nyerhet el a kegyelemért folytatott harcban, magának Istennek kell ezért minden életbe így vagy úgy belenyúlnia. A Nő nem változik. A Kígyó dolgozik. A Férfi is ugyanolyan, mint volt. A keresztények pedig jól járnak...

Bp, 2026 január